

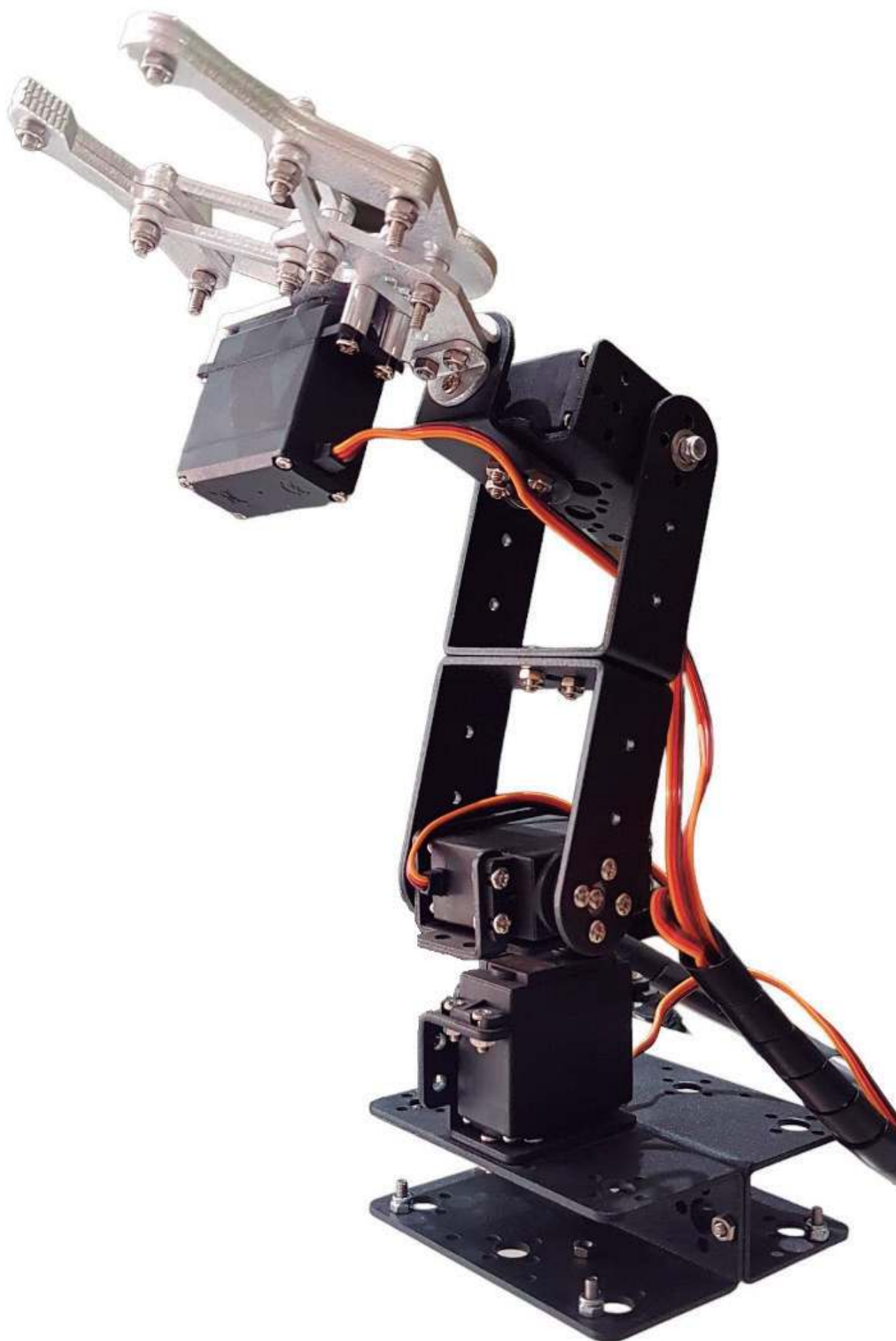
L'ESTEL

NÚMERO 939 · MES XII · ANY XLIII

WWW.REVISTALESTEL.CAT

PREU 3,5 €

EL SEMAFOR

TOMEU VERGER

VERMELL

La presidenta del Govern, Marga Prohens, s'ha reunit aquest dilluns al Consolat de Mar amb l'ambaixadora en funcions d'Israel a l'Estat espanyol, Dana Erlich, en una audiència en què també ha participat la directora general de Relacions Institucionals i amb el Parlament, Francesca Ramis.

GROC

El PI i SOM Mallorca han presentat la coalició Per Mallorca, amb la qual volen unir el mallorquinisme polític de cara a les eleccions de 2027 i aspirar a governar l'illa. Durant l'acte, celebrat a l'Estudi General Lul·lià, els presidents Tolo Gili i Joan Lladó han defensat que la coalició és «un moviment» que vol posar Mallorca al centre, cercant majories i no pactes. Han criticat les polítiques dels partits estatals i han reivindicat la necessitat de donar una veu pròpia a l'illa davant el que consideren un deteriorament de la identitat i la qualitat de vida.

VERD

L'Obra Cultural Balear celebrarà la Nit de la Cultura el 13 de desembre al Teatre Principal de Palma, on repassarà les activitats de l'any i lliurarà els Premis 31 de Desembre 2025, acompanyada d'actuacions musicals i teatrals. L'acte reconeixrà persones i entitats destacades pel seu compromís amb la llengua i la cultura, i encara queden algunes entrades disponibles al web del teatre.

EDITORIAL

Fa quaranta anys que L'Estel acompanya el debat crític i les mirades col·lectives. Fidels al compromís amb el pensament, la cultura i el territori, continuem explorant temes que interpel·len la vida quotidiana i les formes de convivència.

En moments en què tot sembla accelerar-se, alguns oficis ens ensenyen una altra manera de respondre al canvi: amb constància, creativitat i arrelament. Són feines que han sabut evolucionar, incorporar noves eines i maneres de fer, però sense renunciar al valor de l'experiència i del gest acurat.

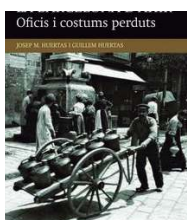
En aquesta edició de L'Estel volem reconèixer totes aquestes persones que, sovint en silenci, fan possible que molts serveis i tradicions no es perdin. Professionals que cuiden, reparen, creen i sostenen comunitats. Fer un petit recordatori que el futur es manté viu quan sabem preservar els sabers de sempre i reinventar-los col·lectivament.

LES RECOMANACIONS

Explorem llibres i audiovisuals que ens parlen de menjar i identitat. Històries que connecten cultura, territori i memòria a través dels sabors, les tradicions i les formes de compartir. Una selecció per alimentar el pensament i celebrar la diversitat culinària del món.

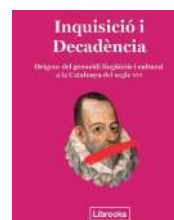
XXXXXXX
XXXXXXX

XXXXXXX
XXXXXXX

XXXXXXX
XXXXXXX

XXXXXXX

ELS CRÈDITS

L'ESTEL dels Països Catalans · Publicació periòdica fundada per Mateu Joan Florit l'any 1981

Edita: Associació Ona Mediterrània · Direcció: Maria Oliver Verdaguer · Disseny i maquetació: Manuel Bauzá Ramis · Consell editorial: Tomeu Martí i Florit, Maria Oliver Verdaguer, Manuel Bauzá Ramis, Rafel Llobet · Col·laboradors: Andreu Salom · Llorenç Garrit · Miquel López Crespí · Frederic Guillem · Quim Gibert · Ouad Khordan · Esperança Perelló · Un agraïment especial a Anissia Libera a Antoni Miralda i Yaiza Bocos de Food Cultura. Dipòsit legal: PM473-80

Impressió: Hora Nova · Publicitat i subscripcions: estel@onamediterrania.cat · Contacte redacció: estelmallorca@gmail.com · Delegació al Principat de Catalunya: Salvador Molins, passeig de la Pau, 17. Berga · Web: www.revistalestel.cat

L'ESTEL no es fa responsable del contingut dels articles que s'hi publiquen, els quals són responsabilitat exclusiva dels autors.

SUBSCRIU-TE A L'ESTEL 40 ANYS

La nostra revista viu gràcies a les subscripcions i al suport de persones com tu. La subscripció ens ajuda a mantenir viu un periodisme independent, lliure i de qualitat, en la nostra llengua. Ser soci/a no és només rebre la revista a casa: és formar part d'una comunitat que defensa la cultura, la informació veraç i el dret a llegir en català. Uneix-te i sigues part del futur de la premsa en català. Junts i juntes fem possible allò que compta!

Honest | ESTUDI CREATIU
SENSE ÀNIM
DE LUCRE

Govern de les Illes Balears
Conselleria de Turisme,
Cultura i Esports

**institut d'estudis
balearics**

**Generalitat de Catalunya
Departament de Presidència**

**Publicació membre de
l'Associació de
Premis Forans
de Mallorca**

appec
col·lecció de revistes
i e-books

iQUIOSC.cat
som [L.C.] i Una porta
oberta a les idees.

04

LA DESAPARICIÓ DE LA CLASSE MITJANA I L'IMPACTE AL MÓN DE L'ART

LLORENÇ GARRIT

Una mirada al declivi de l'art figuratiu i a com la desaparició de la classe mitjana ha transformat, precaritzat i homogeneïtzat el món de l'art.

05 LA PARADOXA DE L'ARTESÀ

RAFEL LLOBET

Una exploració de com l'artesanía digital reivindica la lentitud, la singularitat i la sostenibilitat en plena expansió de la IA.

06 UN FOC QUE S'APAGA

ESPERANÇA PERELLÓ

Una reflexió sobre com la idealització del paisatge amaga la desaparició dels oficis que realment el sostenen.

07

DISSENYAR ÉS DECIDIR, REPENSAR LA PROFESSIÓ DES DE LA ÈTICA

MANUEL BAUZÀ RAMIS

Una crida a replantejar el disseny gràfic com una pràctica amb responsabilitat social, ecològica i cultural més enllà de vendre.

08

ENTREVISTA AMB LA PRESIDENTA DE LA COOPERATIVA NOMA

INÉS CALLEJA

Amb motiu del projecte de recuperació i cultiu sostenible de cànem a Mallorca, conversem amb Inés Calleja sobre la necessitat de repensar el camp i els oficis agrícoles. Inés explica com la innovació, la cooperació i la connexió amb la terra poden generar un model rural resiliient, on la pagesia no només sobreviu, sinó que construeix un futur viu i sostenible per a tota la comunitat.

10

CONTRAHISTÒRIA: ENTRE LA SERVITUD I LA INQUISICIÓ

QUIM GIBERT

Com la censura i la Inquisició van silenciar la literatura i la llengua catalana al segle XVI.

12

RABINDRANATH TAGORE, HOMO UNIVERSALIS INDI

ANDREU SALOM I MIR

Un retrat de Rabindranath Tagore, poeta, filòsof i humanista, i de la seva obra traduïda al català, que combina saviesa, sensibilitat i una visió universal de la vida.

13 COLONIALISME O ANTICOLONIALISME?

BERNAT JOAN I MARÍ

Una reflexió sobre la situació de les minories i nacions sense estat al Llevant i sobre com la defensa dels seus drets sovint es malinterpreta des de la perspectiva dels estats i l'imperialisme.

14 31D, DIADA DE MALLORCA: #JOFAIGMALLORCAMILLOR

TOMEU MARTÍ I FLORIT

Propostes per convertir el 31 de desembre en una Diada activa i col·lectiva, on cada ciutadà pugui contribuir a una Mallorca millor.

LA DESAPARICIÓ DE LA CLASSE MITJANA I L'IMPACTE AL MÓN DE L'ART

LLORENÇ GARRIT

La dècada de 1980 va ser un moment de gran canvi al món de l'art. La postmodernitat havia arribat, i amb ella, una nova manera d'entendre l'art i la creativitat. Aleshores, la classe mitjana estava en plena expansió, i el poder adquisitiu de la gent permetia que l'art fos una inversió viable per a molts. El meu pare sempre me conta, que primer tingueren una obra d'art penjada a la paret que taula al menjador. A Mallorca, l'art figuratiu era al seu apogeu, i els pintors que el practicaven eren molt valorats i ben pagats.

Als anys 80, l'art figuratiu era l'estil dominant a Mallorca. Els pintors com Pascual de Cabo, Jesus Camargo o Menier creaven obres que reflectien la bellesa de l'illa i la seva cultura. La gent volia decorar casa seva amb paisatges figuratius, i els pintors que els creaven eren molt sol·licitats. Això va permetre a molts artistes viure del seu art i assolir un nivell de vida molt còmoda.

L'art figuratiu era vist com una forma d'art més accessible i comprensible per a la classe mitjana, que cercava decorar casa seva amb obres que reflectissin el seu estatus social i el gust per la bellesa. Els pintors figuratius eren considerats els "artistes de la gent", i la seva obra era molt valorada per la societat mallorquina. També hem de fer especial menció a l'arribada del turisme a l'illa, que també tingué un paper clau per a la compra venta d'obra, ja que aquets nous vinguts indiscutiblement volien emportar-se una pintura de la seva cala preferida cap al

nord d'Europa.

Passat els anys, moltes coses han anat canviant, la globalització, l'economia i les guerres han provocat la desaparició de la classe mitjana, a poc a poc, les elits econòmiques han anat empobrint al ciutadà mitjà i han provocat que aquest ja no es trobi segur, aconseguint així que prioritzi les seves inversions en bens de primera necessitat o estalviant molt més que anys enrere deixant de banda l'art.

La classe mitjana era el principal públic de l'art figuratiu, i la seva desaparició ha portat a una disminució en la demanda d'obres d'aquest estil. Això ha afectat els artistes que s'especialitzaven en la representació de paisatges, i molts han hagut de cercar altres mitjans de subsistència, es cert que la precarietat artística no es limita a un sol estil, per fer honor a la veritat hem de dir que tots s'han vist afectats, degut a un evident canvi cultural a la societat. Als anys 80 i 90, adquirir peces originals d'artistes et donava una sensació d'estatus, la qual amb els anys s'ha anat perdent i entre la corrent minimalista i plataformes com IKEA han provocat la caiguda d'aquesta actitud. Evidenciem aquí l'impacte molt negatiu de les multinacionals i de la competència abusiva que fan les mateixes, oferint productes a preus ridículs.

Tot plegat ha portat a una polarització del mercat de l'art, on només els artistes més reeixits i comercials poden sobreviure. Els artistes que no s'ajusten als estàndards del mercat tenen dificultats

per trobar compradors per a la seva obra. Molts han hagut d'abandonar la seva carrera artística.

Mentrestant, l'art contemporani ha absorbit tot el panorama artístic. Els artistes que treballen en aquest estil són els que tenen més èxit al mercat sempre que puguin formar part de la nova elit de l'art actual, i les seves obres es venen per preus molt alts, o bé, viuen de les subvencions públiques per a projectes artístics.

L'art contemporani ha estat impulsat per la globalització i mercantilització. Els artistes que treballen en aquest estil són vistos com a més innovadors i més rellevants per al món actual, ja que la irrupció de xarxes socials com Instagram o bé la publicitat massiva, posiciona als artistes més que la seva pròpia feina, i la seva obra és molt valorada pels col·leccionistes i museus que es deixen emportar per la corrent establerta i el que avui en dia anomenem *likes*!. La pregunta que tots ens fem és; aquest tipus d'art, passarà l'examen del temps?

La desaparició de la classe mitjana i l'ascens de l'art contemporani han tingut un impacte significatiu a l'ofici d'artista. Els artistes s'enfronten a una sèrie de desafiaments. La competència ferotge per l'atenció del públic: La saturació del mercat ha portat a una competència salvatge, cosa que fa que sigui difícil per als artistes destacar-se. La pressió per produir obra que es vengui bé: Els

artistes senten pressionats per produir i molts de cops cauen dins la cultura de l'auto explotació, cosa que pot portar a una pèrdua de la creativitat i l'originalitat i la dificultat per sobreviure amb la venda del seu art: La venda d'art ja no és suficient perquè els artistes puguin sobreviure, la qual cosa els obliga a buscar altres feines per complementar-ne els ingressos.

L'ascens de l'art contemporani ha provocat una pèrdua de la diversitat artística. Els artistes que no s'ajusten als estàndards del mercat tenen dificultats per sobreviure, cosa que ha portat a una homogeneïtzació de l'art. Molts de cops pareix que les propostes de les diferents galeries son exactament les mateixes, mateixos tons, mateixos materials, mateixos artistes. El capitalisme i la pèrdua del valor de la creació com acta espontani i sense fins lucratiu ha resultat amb aquest encapsulament d'idees i conceptes que colpeixen els espais culturals.

En definitiva, la desaparició de la classe mitjana i l'ascens de l'art contemporani han tingut un impacte significatiu al món de l'art. Els artistes s'enfronten a una sèrie de desafiaments i cal un canvi perquè puguin viure del seu art de nou. La creació de programes de suport, la promoció de la diversitat artística, l'educació del públic i la creació d'un mercat de l'art més just i equitatiu són importants passos per assolir aquest objectiu, sense deixar de banda els nous reptes que ens esperen, com ara la IA.

LA PARADOXA DE L'ARTESA

RAFEL LLOBET

L'expansió accelerada de la intel·ligència artificial i de les tecnologies digitals ha generat una sensació paradoxal: com més automàtic i immediat és tot, més valor adquireixen les pràctiques lentes, materials i arrelades. Les crisis ecològiques i socials han posat en evidència que l'eficiència sense límits té un cost insostenible. I enmig d'aquest escenari emergeix un fenomen inesperat: el retorn de l'artesanía —però no pas com a nostàlgia, sinó com a **artesanía digital**, capaç de combinar tècnica avançada i saviesa tradicional.

Aquesta nova artesanía sorgeix d'una contradicció aparent. D'una banda, la IA promet automatitzar tasques creatives, de disseny i de producció. De l'altra, assistim a un creixement d'oficis que reivindiquen el gest manual, la cura del procés i la singularitat de cada peça. Allò que podria semblar un retrocés és, en realitat, una reconfiguració profunda del que significa crear i treballar en un món hipercomputacional.

Els **talleristes digitals**, els **especialistes en biomaterials**, els **dissenyadors**

de circuits sostenibles o els **experts en impressió 3D circular** ocupen un territori intermedi entre manufactura i ecologia. Coneixen programació i disseny paramètric, però també tècniques de reparació, compostatge o transformació de materials locals. No busquen la productivitat infinita, sinó l'eficiència ecològica i la capacitat d'adaptació. La seva feina no consisteix a substituir processos humans per màquines, sinó a integrar la tecnologia com una **eina d'empoderament material**.

El que emergeix és un nou ecosistema laboral basat en la idea que la tecnologia no té sentit si no està al servei de formes de vida sostenibles. En un context d'emergència climàtica i col·lapse de les cadenes globals, crear localment es converteix en una necessitat. I és aquí on l'artesanía digital es mostra com una resposta intel·ligent: un model de producció que recupera la proximitat, però amb la potència del disseny computacional.

La contradicció amb la IA és evident: mentre els algoritmes tendeixen a la

homogeneïtzació —generar milers de variacions en pocs segons—, l'artesanía digital reivindica la singularitat i la limitació. Però justament aquí hi ha la seva força. En lloc d'intentar competir amb les màquines en velocitat o volum, adopta la lògica contrària: **fer menys, però fer-ho millor**. Fer-ho de manera que respecti els materials, les energies i els ecosistemes humans que hi participen.

Aquest moviment no rebutja la IA; l'integra críticament. Els artesans digitals utilitzen algoritmes per generar patrons, optimitzar formes, reduir residus o calcular estructures més lleugeres. Però mantenen el control sobre el procés. No deixen que la tecnologia decideixi per ells, sinó que la converteixen en aliada d'una producció més conscient. Allò que es fabrica no és només un objecte, sinó un **gest de responsabilitat ecològica**.

Es tracta d'un gir que també transforma la cultura laboral. En lloc de pensar la tecnologia com una força de substitució, es recupera la idea d'**ofici**: una

relació íntima amb el temps, amb la matèria i amb la comunitat. Oficis que requereixen tant coneixements tècnics com sensibilitat, i que es construeixen en diàleg constant entre el digital i el manual.

El resultat és un model de treball que combina la potència del codi amb la intel·ligència dels materials. Un espai on els processos digitals no anul·len l'artesanía, sinó que l'amplifiquen. En un món que necessita reduir, reparar i reinventar, aquesta artesanía híbrida esdevé central per imaginar formes de producció que no només sobrevisquin a les crisis, sinó que les transformin.

D'aquest concepte prové la paradoxa, de la necessitat de diferenciació i de la relació estructural entre els humans i la necessitat de transitar més enllà de les capacitats biològiques. Un escenari que retrata l'intangible de la màgia; L'error enfront de la perfecció de les matemàtiques i els algorismes; La mirada única i lenta en contraposició amb la immediatesa immaculada, on l'artesanía no esdevé contradicció tecnològica, sinó la seva crítica més lúcida i com la seva evolució més humana.

E3

#NADALESBALUARD

ÉS NADAL,
VINE AL MUSEU!

ESBALUARD
MUSEU

EXPOSICIONS, TALLERS FAMILIARS, ACTIVITATS, REGALS DE LA TENDA-LLIBRERIA, MERCADET NADALENC, PORTES OBERTES, VISITES GUIADES...+INFO ESBALUARD.ORG

PLAÇA DE LA PORTA
DE SANTA CATALINA 10
07012 PALMA

WWW.ESBALUARD.ORG
@ESBALUARDMUSEU
i x g

UN FOC QUE S'APAGA

ESPERANÇA PERELLÓ

A vegades, els records són com tiranys dins un alzinar: hi camines convençuda que saps on vas, fins que t'adones que el camí ja no hi és, o potser no hi ha estat mai. Fa anys vaig llegir —o crec haver llegit— un passatge de *Les Balears descrites per la paraula i la imatge*, de l'Arxiduc. Juraria que descrivia una nit fosca a l'alzinar de Son Moragues, pujant pel camí dels Cairats. Una d'aquelles nits fredes, d'olor de fullaraca i escorça humida, on l'única llum era la claror rogenca del caliu de les sitges de carboner.

En el meu record, l'Arxiduc explicava com, entre el fum, apareixien els carboners movent-se en silenci, retallats contra la llum com ombres antigues, gairebé esperits o dimonis condemnats a vigilar el foc. Una escena primitiva, com si la muntanya respiràs a través d'aquelles figures ennegrides. Fa anys que cerc aquell fragment sense èxit. Potser no existeix. Potser el cervell —sempre amatent a omplir buits— va teixir la seva pròpia versió.

Real o inventada, la imatge s'ha quedat. I sempre que soc a la serra no puc deixar de veure les petjades dels qui la van fer tal com és. Pens en això també quan pas per davant la fotografia gegant de les marjades de Banyalbufar a l'aeroport de Son Sant Joan —si és que encara hi és. Aquella imatge una mica trampejada, és la que es mostra als visitants. I, paradoxalment, és també la que contribuïm a fer desaparèixer.

Aquí neix la contradicció. Mentre exhibim una Serra idealitzada, la realitat es desdibuixa. El paisatge que venem es recolza en uns oficis i uns usos que fa dècades que es debiliten. La serra que venem no és la que vivim. I, tanmateix, mantenim el miratge mentre les decisions econòmiques i urbanístiques la fan més fràgil. Allò que fou espai de treball i saviesa es converteix en decorat.

El paisatge que convertim en marca és, en realitat, un ecosistema actiu. Però el model emergent el substitueix per usos turístics o especulatius. No és

només estètica: és una transformació que amenaça allò que es proclama voler preservar.

Així, un paisatge funcional —pensat per retenir l'aigua, mantenir la fertilitat i sostenir ramaderia i bosc— esdevé un escenari sense el coneixement que el feia resistent. Fins i tot els cultius responen a modes importades: oliveres de plantació densa, vinyes de postal o la febre dels alvocats a Eivissa, exigents en un territori acostumat a la prudència hidrològica.

La contradicció creix quan les institucions abracen aquesta deriva amb mesures que diuen “ajudar el camp”. La nova llei agrària que permet fins a deu places turístiques per explotació n'és un bon exemple: el que es presenta com diversificació pot acabar substituint l'activitat agroforestal.

Potser ens cal recordar que el paisatge no és una imatge, sinó una pràctica. Que la Serra, el Pla, les marines d'Eivissa o les pastures de Menorca existeixen gràcies a generacions que han

sabut llegir i treballar el territori. Els oficis antics no són folklore: són tecnologia cultural, coneixement ecològic aplicat, la infraestructura invisible que sosté el que anomenam paisatge.

Si volem que aquest paisatge continuï viu, no basta protegir-lo amb fotos o rutes. Cal garantir condicions perquè la gent que l'ha fet possible pugui continuar fent feina: perquè els boscos es cuidin, el sòl es regeneri i l'aigua es gestioni amb seny.

Sense aquesta xarxa d'oficis, la serra és decorat. El camp és escenari. I el futur, un miratge.

Tornar a valorar els oficis no és mirar enrere, sinó avançar amb lucidesa. Vincular cultura, paisatge i sostenibilitat no com a consignes, sinó com a vida quotidiana. Entendre que el progrés no sempre vol dir accelerar: a vegades vol dir recordar. Escoltar els qui han sabut cuidar aquest territori abans que fos un producte. I recuperar un equilibri antic —no per quedar hi atrapats, sinó per construir un futur on el paisatge continuï essent una herència que respira.

DISSENYAR ÉS DECIDIR REPENSAR LA PROFESSIÓ DES DE LA ÈTICA

MANUEL BAUZÀ RAMIS

«Hi ha professions que són més perjudicials que el disseny industrial, però molt poques. I possiblement només n'hi hagi una que sigui més insincera. El disseny publicitari, dedicat a convèncer la gent perquè compri coses que no necessita amb diners que no té per impressionar persones a qui no els importa, és potser l'especialitat més falsa que existeix avui dia. El disseny industrial, en confeccionar les ensucrades estupideses pregonades pels publicistes, aconsegueix un merescut segon lloc.»

— Victor Papanek, *Dissenyar per al món real* (1971)

Record perfectament la primera vegada que vaig llegir aquestes paraules. Eren al prefaci del llibre *Dissenyar per al món real*, una obra considerada fonamental per al disseny social. Aquella frase em va travessar com un mirall incòmode. En aquell moment jo duia més d'una dècada treballant com a dissenyador gràfic i publicitari, i de sobte em vaig veure obligat a fer-me una pregunta que mai m'havia formulat seriosament: **i si Papanek tenia raó?**

El disseny, tal com el coneixem avui, no és innocent. Neix amb la Revolució Industrial, quan els objectes fets a mà passen a ser productes fabricats en cadena. El seu propòsit original era clar: optimitzar processos, reduir costos, millorar funcionalitats i fer possible la producció massiva. El disseny gràfic, en canvi, neix de la necessitat de fer desitjable allò que ja s'ha fabricat. És —ens agradi o no— la veu del mercat, la interfície visual del capitalisme. Sense disseny gràfic, el consumisme seria sord, opac i lent. Amb ell, esdevé emocionant, urgent i, sovint, irresistible.

Així de simple i així de brutal: **els dissenyadors gràfics dissenyam per vendre**. I aquí apareix la tensió essencial. Podem crear bellesa, cultura i consciència, però també podem contribuir a una societat basada en necessitats fictícies, comparació constant i compra compulsiva. Durant molt temps, aquesta contradicció ha estat ignorada dins la professió. Sovint el ritme de feina i la pressió del mercat fan que les pregun-

indústria militar n'és una prova. Les marques, la comunicació i l'estètica continuaren funcionant com si res perquè, probablement, els professionals que les van dissenyar no es varen plantejar si els seus valors estaven alineats amb allò que comunicaven. La justificació habitual és sempre la mateixa: **“jo només faig la meva feina.”**

Però avui aquesta frase ja no serveix. El

possible: dedicar un petit percentatge de la nostra activitat professional —per exemple, el **5% del nostre temps**— a projectes, col·lectius, entitats o iniciatives que contribueixin al bé comú. Vuit hores al mes no són tant, però multiplicades entre milers de professionals podrien reforçar el tercer sector, el moviment cultural independent, projectes ecològics o iniciatives educatives que avui depenen quasi exclusivament del voluntariat.

Fer-ho no només milloraria el món, sinó que també **dignificaria la nostra professió**. Perquè quan el disseny s'exerceix sense consciència es converteix en un simple engranatge del sistema econòmic; però quan es fa des de la responsabilitat, pot convertir-se en un instrument de canvi, diàleg i transformació.

Per això, si volem que el disseny gràfic tingui futur —no només laboral, sinó humà— hem d'integrar criteris ètics, socials, ecològics i comunitaris dins la nostra pràctica. Hem d'escollir clients amb criteri, projectes amb sentit i missatges que no només sedueixin, sinó que construeixin. Només així evitarem que la nostra feina esdevingui buida, automàtica o alienada.

tes profundes desapareguin darrere preguntes superficials: *Quant es cobra? Quan es lliura?*

Però en realitat el disseny mai ha estat neutral. Quan dissenyam, amplifiquem idees, legitimam estructures, modelam comportaments. Som creadors d'imaginari col·lectiu, i això ens converteix —tant si ho volem com si no— en agents amb poder cultural. L'exemple recent d'alguns festivals de música vinculats a empreses relacionades amb la

món està canviant, i amb ell el significat del disseny. Creix la demanda d'un disseny que no només sigui estètic o convincent, sinó responsable. Autors com Victor Margolin, Gui Bonsiepe o Ezio Manzini han defensat que el disseny ha de ser una força capaç de reparar, cuidar i transformar, no només de vendre. I si ho pensem fredament, el dissenyador té eines privilegiades: sap comunicar, simplificar el complex, fer visible l'invisible, unir idees i persones. D'aquí sorgeix una proposta pràctica i

El disseny pot fer el món més superficial o més profund. Més consumista o més conscient. Més estètic o més just. La tecnologia, el mercat i els clients poden donar-nos context, però **la tria final és nostra**.

La pregunta, doncs, no és què pot fer el disseny.

La pregunta és: Què estam disposats a fer nosaltres amb el disseny?

INÉS CALLEJA

CANNABIS, INNOVACIÓ I PAGESIA

MANUEL BAUZÀ RAMIS

En un territori com Mallorca, acostumat a dependre del turisme i a viure marcades estacionalitats econòmiques, hi ha iniciatives que obren una escletxa cap a un futur diferent. Una d'aquestes és la protagonitzada per Inés i Nuño Monasterio: una parella que va decidir deixar enrere carreres professionals establertes per començar una nova vida lligada a la terra. La decisió no va ser impulsiva, sinó profunda, gairebé necessària. Quan la terra crida, de vegades l'única resposta possible és tornar-hi.

El punt de partida va ser una finca fins llavors abandonada, recuperada a través d'un programa de cessió de terres. Allà, entre incerteses i il·lusió, van començar un cultiu poc habitual però ple de potencial: el cànem industrial. No com una aposta alternativa per caprici, sinó com una resposta valenta a una pregunta central: com pot el camp tornar a ser sostenible, viu i econòmicament viable en el segle XXI?

Des del primer moment, Inés i Nuño van tenir clar que el projecte no podia funcionar dins lògiques tradicionals. Per això van crear una microcooperativa, una forma d'organització que reflecteix la seva manera d'entendre el treball agrícola: col·laboratiu, arrelat, flexible i amb presa de decisions horitzontal. La cooperativa no només és estructura laboral; és identitat, posició i forma de resistència davant un sistema que premia la producció massiva però no sempre el respecte per la terra.

Els inicis no van ser fàcils. El camí es va omplir de traves administratives, desconeixement tècnic i estigma cultural cap al cultiu. Però la resiliència forma part de l'ADN de la pagesia, i encara més quan qui lidera aquest procés és una dona. Inés representa una

nova generació de dones pageses que no demanen permís per existir: ocupen espai, aprenen, innoven i lideren. La pagesa moderna ja no és una figura secundària dins una finca familiar; és tècnica, gestora, emprenedora i referent comunitari.

El cultiu del cànem que han impulsat no és només una plantació: és un manifest agrícola. Demostra que la terra pot tenir futur si es treballa amb sentit, coneixement i visió. El cànem, amb el seu potencial regeneratiu, el seu baix impacte i les seves múltiples aplicacions —des de bioconstrucció fins a cosmètica o fibra tèxtil— obre una porta concreta cap a un model agrícola més resilient i diversificat. No un model que substitueixi el que ja existeix, sinó un model que l'enriqueix i el sosté.

La història d'Inés i Nuño no és només una experiència personal: és una prova que la transformació del camp és possible quan hi ha voluntat, coherència i valors. Que el futur rural no passa per repetir esquemes antics, sinó per atrevir-se a imaginar-ne de nous. Que la innovació també neix a la terra i no només als laboratoris o a les pantalles.

I sobretot, és un recordatori necessari: el futur de Mallorca no només s'escriu amb dades, plans estratègics o turisme —també es sembla. I sovint, són les dones les que planten les primeres llavors.

Avui, quan una camina amb Inés entre les fileres de cultiu, es fa evident que aquesta història no va només de plantes ni de productes, sinó d'un canvi cultural profund. D'una nova manera d'habitar el territori i entendre la pagesia com una força viva capaç d'innovar, regenerar i crear futur. Ella parla amb serenor però també amb convicció, amb la fermesa d'algú que ha après a base d'assaig, error i persistència. La

seva mirada, i la feina que comparteix amb Nuño, ens recorda que la sostenibilitat no és una tendència, sinó un compromís amb la vida que vindrà.

Ara, és el moment d'escollar-la. De conèixer la història des de dins: les decisions, els reptes, les motivacions i la visió que ha fet possible aquest projecte. El que ve a continuació no és només una entrevista: és una invitació a repensar què entenem per camp, per treball digne i per futur en aquesta illa.

Però perquè aquesta història s'entengui del tot, cal posar nom a les estructures que la sostenen i li donen forma. D'una banda hi ha Noma, la microcooperativa: l'espina dorsal organitzativa del projecte. No és un simple model administratiu, sinó una manera d'estar al món. Una decisió conscient de treballar des de l'escala petita i la responsabilitat compartida, amb una lògica horitzontal que no busca créixer per créixer, sinó arrelar, aprendre i fer camí amb coherència. En un context on sovint es confon "professionalitzar" amb "industrialitzar", Noma proposa una altra cosa: professionalitzar el camp sense perdre l'ànima.

D'altra banda hi ha Canem, la marca que apareix quan el projecte fa un pas més i decideix explicar-se també a través del producte i del relat. Canem no neix com un embalatge bonic o una estratègia oportunista, sinó com una extensió natural del que ja passa a la finca: cura, traçabilitat, criteri i respecte. La marca es converteix en pont entre la terra i la gent, entre el cultiu i l'ús quotidià, entre l'experimentació agrària i una nova cultura del benestar que vol saber d'on venen les coses i com s'han fet.

I aquí també hi entro jo: vaig començar

sent el dissenyador gràfic del projecte. Des d'aquest lloc privilegiat, de proximitat, vaig poder veure de bona tinta com treballen. No només el què, sinó sobretot el com. La manera d'afrontar decisions, d'evitar dreceres, de revisar processos, de dir "això no ho farem així" quan no encaixa amb els seus principis. Una forma de fer honesta i coherent que no es ven com a èpica, perquè per ells és simplement el punt de partida. I potser és això el que fa que la seva història sigui tan potent: que el discurs no va per davant del gest, sinó que el gest sosté el discurs.

Al final, Noma i Canem són dues cares d'una mateixa idea: que el futur del camp no depèn només de tenir bones intencions, sinó de construir formes reals d'organització i de comunicació que siguin fidels al que es defensa. I que, quan aquesta coherència existeix, es nota. Es nota en el to, en les decisions, en el paisatge que van regenerant a poc a poc... i en la confiança que desperten quan expliques la seva història.

I en el fons, tot això parla d'innovació amb majúscules, però no de la que ve embolicada en promeses tecnològiques i paraules de moda, sinó d'una innovació útil, terrenal i valenta: innovar és recuperar una finca abandonada i convertir-la en laboratori viu; és provar un cultiu amb potencial regeneratiu i assumir l'aprenentatge com a part del procés; és dissenyar una microcooperativa perquè la feina sigui més digna i sostenible; és construir una marca que no maquilli, sinó que expliqui i connecti. Innovació, aquí, vol dir atrevir-se a canviar lògiques: passar de l'extractiu al regeneratiu, de la pressa a la constància, del "què vendrem" al "com ho fem". I això, a Mallorca, és gairebé revolucionari: demostrar que el futur no només s'importa, també es cultiva.

Com definiries avui la figura de la pagesa en un context on la feina al camp cada vegada està més tecnificada?

Avui en dia, la figura de la pagesa ha canviat molt. Ja no som només dones que treballem la terra tal com s'entenia abans: ara també som gestores, tècniques, responsables de projectes i, moltes vegades, fins i tot comunicadores, perquè hem d'explicar què fem i per què és important. El camp està cada vegada més tecnificat i això exigeix formació i actualització constant, però al mateix temps continuem connectades a l'essencial: sembrar, cuidar, observar i respectar els cicles de la natura. Per a mi, ser pagesa avui és unir tradició i coneixement ancestral amb innovació i sostenibilitat.

Creus que el concepte tradicional de "pagesia" s'ha quedat curt per descriure la complexitat actual del primer sector?

Sí, crec que el concepte tradicional de "pagesia" s'ha quedat curt. Durant molt de temps s'ha reduït a una idea molt limitada de l'ofici, quan en realitat ara abasta moltes dimensions: economia circular, gestió ecològica, investigació, relació amb la comunitat, transformació de producte, comercialització... No som només productores: som guardians del territori i del paisatge, i generadores de valor social i ambiental.

Quin valor té recuperar l'ofici de pagesa com a identitat cultural i no només com a feina productiva?

Recuperar l'ofici de pagesa com a identitat és fonamental. No és només una professió, és una manera de viure que forma part de la nostra història i de la nostra terra.

A Mallorca, igual que en molts altres llocs, durant dècades s'ha perdut la connexió amb el camp, i ara estam vivint un moment en què aquesta connexió es comença a recuperar.

Quin paper tenen les dones en la renovació del primer sector a Mallorca?

Les dones estam tenint un paper clau en la renovació del primer sector a Mallorca. Cada vegada som més, i la nostra feina comença a ser visible. A la nostra cooperativa Noma, dedicada al cànem industrial, jo en sóc presidenta perquè creim que hem de ser referent per a les properes generacions. Les dones estam demostrant que el camp també pot ser un espai d'innovació sense perdre l'essència.

Com impacta el lideratge femení en la manera d'organitzar l'agricultura i la comunitat?

El lideratge femení transforma la manera d'organitzar-nos. A Noma treballam amb estructures horitzontals, escoltant i prenent decisions des del respecte al territori i als seus ritmes. No es tracta només de produir, sinó de cuidar tot el procés i l'impacte generat. Amb Canem passa el mateix: no cercam una cosmètica que només vengui resultats, sinó productes que cuidin la pell, la comunitat i l'entorn.

Quines barreres culturals persisteixen encara per a les dones al camp?

Les barreres culturals continuen existint. Encara hi ha qui s'estranya que una dona lideri una cooperativa agrícola. A vegades fins i tot s'adrecen abans a un company home, tot i que sigui jo qui pren les decisions. També pesa la manca de referents: si no veus dones liderant projectes agraris, costa imaginar-te en aquell lloc. Per això ocupar aquest espai també

és un acte de reivindicació: hi som perquè hi volem ser, perquè tenim capacitat i perquè aportam una mirada necessària per al futur del territori.

Per què apostar pel cànem com a nou cultiu?

Apostar pel cànem no significa abandonar els cultius tradicionals, sinó recuperar un cultiu històric de Mallorca que s'havia perdut. És una oportunitat real per al territori: un cultiu amb sentit ecològic, econòmic i cultural. Avui, el camp necessita alternatives viables i el cànem n'és una.

Quines característiques agronòmiques el fan adequat al Mediterrani?

El cànem té un consum moderat d'aigua, creix ràpid, protegeix el sòl del sol directe i és resistent de manera natural a moltes plagues, cosa que permet reduir tractaments i treballar de forma més ecològica.

Pot integrar-se dins models de policultiu i regeneració del sòl?

Sí, i aquest és un dels seus grans valors. A Noma ja l'estam aplicant com a cultiu en rotació.

Les seves arrels airegen el sòl, milloren l'estructura i aporten matèria orgànica. A zones com Sa Pobla, amb presència de nematodes, ja s'estan plantejant proves amb cànem pels seus beneficis.

Quins cultius sobreviuran al futur clima de Mallorca i on encaixa el cànem? Mallorca serà cada vegada més seca i calorosa. Els cultius que sobreviuran seran els que puguin adaptar-se, no els que depenguin de condicions ideals. El cànem encaixa molt bé perquè és resistent, ràpid i eficient en el seu consum hídric.

Hem de parlar de cultius resilients o de sistemes agraris resilients?

El futur no passa per un únic cultiu resistent, sinó per sistemes agraris resilients: rotació, regeneració del sòl i diversificació.

El cànem és una eina dins d'aquest model.

El cànem pot ajudar realment a regenerar el sòl i reduir erosió?

Sí, i ja ho estam comprovant. Després de diversos anys de cultiu en rotació, hem vist millores en l'estructura del sòl, augment de matèria orgànica i reducció de compactació i erosió.

El cànem és rentable o només una moda?

El cànem pot ser rentable si es treballa amb un model circular: cultivar, transformar i comercialitzar. En el nostre cas, la viabilitat del cultiu es completa amb Canem. No depèn només de vendre matèria primera, sinó de generar valor afegit.

Pot contribuir a reduir la dependència turística?

Sí. No per substituir-la, sinó per equilibrar el model econòmic. Una agricultura sostenible amb transformació local pot generar ocupació, revaloritzar el paisatge i dinamitzar l'economia circular.

Es pot viure dignament del camp sense agroturisme o negocis secundaris?

Sí, però no amb el model agrícola tradicional basat en preus baixos i venda a granel. Cal transformar, cooperar, crear marca i arribar al consumidor. Noma i Canem existeixen precisament per demostrar que una altra manera és possible.

OPINIÓ

COLONIALISME O ANTICOLONIALISME?

BERNAT JOAN I MARÍ

S'ha escrit prou (i s'ha fet servir per treure legitimitat a causes justes) sobre el paper galdós que varen fer algunes minories nacionals, nacions sense estat i àdhuc nacions recentment independitzades durant l'accés del nazisme i del feixisme al poder, als anys trenta del segle passat. Aviat farà cent anys, tot sigui dit en un petit apart. Si llavors els flamencs haguessin gaudit dels seus drets nacionals, probablement ningú no hauria tengut la temptació de caure a les urpes d'un Hitler que, sabent la situació d'aquesta nació sense estat, va fer per manera d'utilitzar-la contra el regne de Bèlgica. Si Irlanda no hagués patit segles de dominació britànica, segurament hauria actuat d'una altra manera, durant la II Guerra Mundial. Si les minories oprimides per determinats estats no haguessin sentit aquesta opressió, el nazisme no s'hauria pogut presentar, de cap de les maneres, com un potencial valedor.

A bona part de la premsa occidental, avui es fan alegrement comparacions entre el nazisme i l'actual govern israelià. No entraré en aquesta disbauxa conceptual (tenc els meus lectors en gran estima i consider que posseeixen la capacitat de pensar per si mateixos), però sí que co-

mentaré un episodi que m'ha aconseguit desassossegat en prou mesura.

Deixau-me dir alguna cosa per posar-vos en antecedents. A l'Orient Mitjà hi ha diverses nacions sense estat, minories ètniques (nacionals), religioses, etc. Per circumstàncies de la vida, he tengut coneixement directe d'algunes d'aquestes nacions sense estat/minories religioses. Anys ha, vaig fer dos informes per a una agència europea de cooperació internacional, sobre el Kurdistan turc (capital Amed, en turc Diyarbakir) i sobre el Kurdistan iraquí (capital Erbil). I, a l'hora de realitzar aquestes tasques, vaig tenir també ocasió d'entrevistar persones d'una minoria religiosa significativa, que en altre temps havia estat majoria: els cristians. He tengut tracte també amb gent de la minoria drusa del Líban, amb cristians libanesos i palestins (de Cisjordània), amb jazidites iraquians, i amb algun més que deix de banda.

Escric aquestes consideracions després d'haver llegit un article, en un mitjà català i partidari de l'autodeterminació dels pobles, en què es criticava el fet que representants de les esmentades minories del Llevant s'hagin reunit a Tel-Aviv per

discutir sobre la seua situació, en una reunió que ha comptat amb el suport del govern israelià. L'argument de qui signa l'article en qüestió, Eugeni García Gascón, és que els israelians fan servir l'estratègia de l'imperialisme de sempre: reforçar les minories en contra dels seus actuals estats. Així, donar suport als kurds sota sobirania siriana vendria a ser una estratègia imperialista per impedir que el govern de Síria pugui governar, efectivament, sobre tot el territori que se suposa que li correspon.

De la mateixa manera, donar suport als drusos seria afeblir el Líban; ajudar els cristians a l'Iraq seria afeblir la nació iraquiana; i pledejar pels jazidites del Kurdistan meridional seria poc més que posar-se la casaca de l'oncle Sam per acabar d'enfonsar l'estat iraquí.

Ningú no es mira la cosa des del punt de vista de les minories, i de qui els pugui donar (o deixar de donar suport). Davant l'abandonament de tothom, el poble que va ser víctima del primer gran genocidi del segle XX, els armenis, en qui pot confiar? I els kurds, especialment els kurds sirians? Turquia, la Unió Europea i la comunitat internacional en pes donen

suport a un govern de Síria que els deixa en la situació de dominació (colonial, d'altra banda) de sempre. Qui tenen, les valentes dones de Rojava, al Kurdistan sota dominació siriana, que els pugui brindar algun tipus de suport? I no diguem ja les minories més minoritàries, com els cristians de l'Iraq o algunes de les minories del Líban!

Si Europa apostàs per l'autodeterminació del Kurdistan, si Europa fes mans i mànecues per garantir els drets de les minories al Llevant, tota aquesta bona gent tendria algun lloc més, a més a més de Tel-Aviv, per reunir-se i treballar conjuntament per les seues més que justes reivindicacions. Però la Unió Europea és un paquiderm que només aposta pels estats (encara no s'ha desfet de l'empremta napoleònica que arrossega), cada estat europeu posa l'estatut per damunt de la justícia i dels drets humans, i la intel·lectualitat occidental, tant de dretes com d'esquerreres, té més fe en la raó d'estat que no en la Declaració Universal dels Drets Humans. Titllar d'estratègia colonialista la feina a favor de les nacions sense estat i de les minories religioses només es pot entendre atenent a tot aquest desori.

31D, DIADA DE MALLORCA #JOFAIGMALLORCAMILLOR

TOMEU MARTÍ I FLORT

Mantenir una festa cívica durant gairebé 800 anys, en les condicions que ho ha hagut de fer el poble mallorquí, té molt mèrit. No cal cercar més motius per justificar una diada.

El 31 de desembre és la Diada de Mallorca perquè així ho han decidit els mallorquins i mallorquines de totes les generacions precedents i ho continuarà sent mentre ho vulgui la ciutadania, fins i tot encara que les institucions no ho vulguin.

És evident que el 31 de desembre no serà diada sentida per a una immensa majoria de mallorquins i mallorquines només amb arguments històrics o essencialismes, somiats o reals.

El 31 de desembre és el que és i significa el que significa i fracassarà tot aquell que el vulgui canviar o maquillar, però cal complementar-lo, omplir-lo de contingut i actualitzar-lo.

Tal i com ja hem proposat en altres ocasions, l'Ajuntament de Palma ha de continuar fent el que ja fa, la Festa de l'Es-

tendard, el nomenament del fills il·lustres i discurs del batle i per ventura caldria que l'ofrena floral s'avançàs uns dies.

El Consell de Mallorca podria fer una campanya de repartiment d'estendards i banderes de Mallorca entre la ciutadania, perquè les pengi als balcons; el seu acte oficial el podria fer el dia 29 i una jornada popular rotativa, cada any a un poble de Mallorca o a una barriada de Palma, amb ballada, dinar, mostres culturals...

A l'Obra Cultural Balear li correspondria continuar amb la Nit de la Cultura i lliurament dels premis 31D a mitjans de desembre, que serveix també com a sus a la campanya d'actes a pobles i augmentar el nombre d'actes als municipis que tenen dos elements comuns: lectura del manifest i cantada de La Balanguera. També es podria plantejar preparar una diada cultural durant tot el dia 30 i 31.

La Plataforma 31D ha de continuar organitzant la manifestació el 30 horabaixa i, juntament amb el Bloc de l'Esquerra

Independentista (que també organitza la manifestació), preparar el concert del vespre del 31 de desembre.

A les escoles i instituts es podria treballar amb una unitat didàctica sobre la Diada, per treballar durant alguns dies; que el darrer dia lectiu de l'any es fes la Festa de l'Estendard al centre i es podrien programar visites al Consell i fer una Ruta de l'Estendard.

La UIB podria fer que el darrer dia lectiu de l'any es fes la Festa de l'Estendard al campus.

Hi ha moltes altres iniciatives per emprendre: torneig esportiu (futbol, bàsquet...) 'Copa 31 de desembre'; fer un documental sobre el 31D; fer un portal web sobre la Diada del 31D; fer una aplicació per a dispositius mòbils sobre el 31D.

I a banda de tot això, com vaig proposar l'any 2018, tots els ciutadans i ciutadanes de Mallorca podríem comprometre'ns a fer de la Diada de Mallorca un dia per

realitzar algun acte concret per aconseguir una Mallorca millor. Aquests dies són molt propicis perquè tots nosaltres ens plantegem bons propòsits per a l'any vinent, què millor, idò que aprofitar el 31 de desembre per posar-ne en pràctica algun que impliqui una millora col·lectiva. Convertim el 31 de desembre en una diada per fer una bona acció per una Mallorca millor. Segur que, entre tots, sorgiran milers de bones iniciatives: fer un donatiu a alguna causa de justícia social, fer una bona acció per millorar el nostre entorn, el nostre medi, associar-se a una entitat que treballa per millorar el dia a dia dels més necessitats, o que treballa per defensar el territori o el medi ambient, o la cultura, o la nostra llengua...

Convertim la nostra Diada, el darrer dia de l'any, en un dia per millorar Mallorca. I els que vulgueu, explicau-ho:

#JoFaigMallorcaMillor.

CONTRAHISTÒRIA: ENTRE LA SERVITUD I LA INQUISICIÓ

QUIM GIBERT, autor d'*Elogi de la transgressió*

Dant Alighieri, Boccaccio, Petarca, entre d'altres literats prerenaixentistes d'alta volada, són els que eleven el vell romanç toscà cap a una llengua de cultura i espiritual: l'italià. La literatura clàssica dels florentins, en l'instant que es va adaptar a les noves tendències humanistes, va possibilitar l'assentament progressiu de la llengua arreu de la bota itàlica. Serà així com l'italià, amb el rang d'oficial, podrà competir amb el llatí, el grec i el català, aleshores els valors lingüístics a l'alça.

I és que, de la mateixa manera, Ramon Llull, Ausiàs March, Anselm Turmeda, Jaume Roig, Roís de Corella, Lluís Vives, Joan Timoneda... conformaven també una tradició literària excepcional. Per contra, la Castella del XVI, que coincideix de ple curiosament amb el Siglo de Oro español, registrava un índex d'analfabetisme altíssim, que encara es disparava més en cercles femenins.

Jordi Bilbeny (Arenys de Mar, 1961),

historiador, en l'assaig *Inquisició i Decadència. Orígens del genocidi lingüístic i cultural a la Catalunya del segle XVI* (Librooks, 2018), assenyala que si a Espanya hi havia una llengua de prestigi, a les darreries del XV, aquesta era la catalana, que es va expandir Mediterrània enllà. I que, en paral·lel, la nostra literatura es trobava en el seu màxim esplendor: «Sorprenentment vint anys després el català havia esdevingut una llengua pràcticament inexistent en el món literari.» Bilbeny afegeix que, en canvi, la llengua castellana en prou feines s'havia mogut de la península: «i no havia esdevingut cap referent de cultura internacional.»

L'autor d'*Inquisició i Decadència* vincula l'estrany fenomen amb les lleis censors i la creació, per part dels Reis Catòlics, del Tribunal del St. Ofici de la Inquisició (1478-1834). Els monarques seran els encarregats de triar els inquisidors, que esdevenen una policia esta-

tal amb la missió inicial de depurar les heretgies. Però, ben mirat, l'esmentada institució funcionarà al servei de la construcció d'un estat modern, amb el castellà com a eix vertebrador.

L'historiador arenyenc constata, en el decurs de l'assaig, que els inquisidors castellans s'apropiaran de les principals joies de la literatura catalana (confiscació d'edicions, suplantació d'autors, imprentes vigilades, desaparició d'obres, crema de llibres, textos censurats...): «En Joan Boscà en clau, sota l'aparença d'un poema sensual, parla del país, de la llengua, de la seva obra i dels qui, sota pors i amenaces, l'han obligat a traduir-la al castellà.» En paral·lel, Bilbeny deixa constància d'una quinzena de literats del XVI empesos a castellanitzar els seus llibres, malgrat fer-ho a contracor. I és que no seguir les indicacions dels censors, sobretot en el regnat de Felip II de Castella, podia comportar penes greus (mort, pèrdua de béns, desterrament). Descol·loca

que aquest període de més de dos-cents anys, en el qual la nostra literatura tot d'una emmudeix a la força, sigui titllat de Decadència quan no va ser altra cosa que un intent de lingüicidi cultural. A propòsit de Decadència, el d'Arenys de Mar es pregunta qui va posar aquest nom i quan: «és un mite impulsat pel nacionalisme espanyol, i continuat pels erudits catalans que, a fi de guanyar-se un lloc entre les glòries acadèmiques dels seus dominadors, n'han fet seguidisme covard i estult.» Jordi Bilbeny considera cabdal no deixar d'aprofundir en la censura dels segles XV, XVI i XVII, temàtica central d'*Inquisició i Decadència*, per més que això suposi replantejar de nou i d'arrel tota la història.

«Preferimos ser ignorantes pero buenos, antes que doctos pero malos españoles», he sentit dir.

RABINDRANATH TAGORE, UN HOMO UNIVERSALIS INDI

ANDREU SALOM I MIR

Rabindranath Tagore (1861-1941) va ser un escriptor i filòsof bengalí, a més de músic, pintor, pedagog, mestre espiritual i reformador social. Fou el primer no-europeu en guanyar el premi Nobel de Literatura (1913). Profundament humanista, el seu prestigi intel·lectual arreu del món (va obrar tota la vida en aprofundir els intercanvis culturals entre l'Índia i l'Occident i feu multitud de conferències) va esser molt considerable. Lluitador per la llibertat, no es cansà de denunciar la colonització anglesa i de fer costat sempre a la independència del seu país.

Tagore (cognom anglicitzat de Thakur, el seu llinatge bengalí) és reconegut essencialment per la seva poesia exquisida i de voluntat universal, per bé que també va escriure novel·les, assajos, obres de teatre, diaris de viatge, històries curtes i nombroses cançons. Poeta d'un gran to líric que s'emmarca en la interacció emocional amb la naturalesa i les emocions humanes, especialment de l'amor.

Cal dir que ha estat traduït profusament al català, especialment per part de Maria de Quadras, que feu excel·lents traduccions dels millors llibres de poemes del gran poeta bengalí (El jardiner, Ocells perduts, La lluna nova, Present d'enamorat, Trànsit, Gitjantali, La collita), recollits en un volum intítulat Obra selecta (dins la col·lecció Club de butxaca, Publicacions de l'Abadia de Montserrat,

Barcelona, 1986). Igualment, l'editorial pollencina Quid Pro Quo Edicions ha publicat recentment Ocells errants (Ocells perduts en la versió de de Quadras), en una traducció molt acurada de Teresa Bauzà Bosch (l'edició inclou l'original en anglès).

Tot seguit no ens podem estar d'oferir un petit tast del text Ocells perduts, petits poemes en prosa, en forma de salms, talment aforismes o sentències filosòfiques, que reflecteixen bé el cabal de saviesa de l'autor.

El món es treu la seva màscara de grandesa davant d'aquell qui l'estima. / Esdevé petit com una cançó, com una besada de l'eternitat.

El teu rostre melangiós obsessiona els meus somnis com la pluja de la nit. El dolor del meu cor s'ha tornat pau, com el capvespre entre els arbres silenciosos.

El misteri de la creació és gran com la foscor de la nit, i les il·lusions de saviesa són com les boires de la matinada.

La vida troba la seva riquesa en els títols del món, i la seva vàlua en els d'amor.

La vida ens és donada, i la mereixem donant-la.

Com més grans som en humilitat, més a prop som de la grandesa.

La boira juga, com l'amor, dins el cor de les muntanyes, i en treu sorpreses de beutat.

Aquell qui desitja fer el bé truca a la porta, aquell qui estima la troba oberta.

Penso en altres edats, ja oblidades, que suraven per damunt del riu de la vida, de la mort i de l'amor, i sento la llibertat del que passa.

Si tanques la porta a tots els errors, deixaràs a fora la veritat.

Tot això no és sinó un somni, on les coses m'oprimeixen i són deslligades. En tu les trobaré unides, quan em despertaré i seré lliure.

Soc com el camí, que escolta silenciament, a la nit, els passos dels seus records.

El cant del grill i el clapoteig de la pluja m'arriben a través de la foscor com el murmur dels somnis de la meva acabadajovenesa. No torbeu el meu no fer res quan no tinc res per fer; deixeu-lo submergit en la seva profunditat de pau, com el capvespre en la platja quan el mar és silenciós.

El teu cor, amic, brillava amb l'alba de l'Orient com el cim nevat d'una muntanya solitària en clarejar el dia.

Els nostres noms són com la llum que brilla de nit en les onades del mar i mor després sense deixar rastre.

A través del mar del temps, el meu cor encara enyora avui la dolçor d'aquella hora.

La pena d'amor canta entorn de la meva vida com un mar insondable i la seva alegria canta com els ocells en els boscos florits.

La dolçor del vostre nom omple el meu cor quan oblidó el meu, com el vostre sol del matí quan la boira s'és esvaïda.

Poesia, saviesa i una gran sensibilitat, perquè com va escriure el filòsof Francesc Torralba i Rosselló, en la seva obra *L'eternitat de l'instant*: "El poeta està obert a la realitat, a la vida. És un subjecte receptiu i atent a tota experiència, sigui agradable, sigui desagradable, sigui excelsa, sigui mesquina. El poeta té una sensibilitat especial, una gràcia quasi sobrenatural, perquè és capaç d'expressar a través del mot la substància d'un moment, l'alegria d'un instant o la mesquinesa d'una situació." Sembla escrit pensant en la poesia excepcional de Tagore.

UNA ESQUERRA DES-ANIMADA

«Una cultura tan maníacament i massivament materialista com la nostra crea un comportament materialista en la seva gent, especialment en aquelles persones que no han estat sotmeses a res més que a la destrucció de la imaginació que aquesta cultura anomena educació, la destrucció de l'autonomia que anomena treball i la destrucció de l'activitat que anomena entreteniment.» deia James Hillman.

VIOLETA BLAU CUBARSI

Ara que semblen precipitar-nos cap a un punt d'inflexió històric, potser estem vivint el preludi d'un canvi profund - si és que del col·lapse, del tocar fons, en pot néixer una renovació. O potser, ni més ni menys, caminem cap a l'autodestrucció de la pròpia humanitat. En qualsevol cas, només una autèntica transformació podria desviar-nos d'aquest camí.

Temo que, també des de la bona intenció de l'esquerra, sovint ens equivoquem d'arrel: continuem abordant la lluita superficialment, començant la casa per la teulada. Sembla oblidada la idea que tot canvi durador neix de l'interior, allà on rau l'origen de tot: en la nostra manera de percebre i de d'entendre. En la nostra consciència. Una consciència que, des del meu punt de vista, necessita d'una comprensió molt més profunda de la que fem. Cridem contra els genocidis, les guerres, el col·lapse ecològic, la fractura social. Però, observant-nos de prop, com ens tractem nosaltres mateixos i els que tenim al costat, ens adonem que, en realitat, continuem sense canviar res.

D'aquest espai íntim neix la capacitat de donar sentit a la vida i a les lluites. És allà on es mou la nostra imaginació, on l'esperit humà es resisteix a ser reduït a carn i funció, allà on habita (sí, i ho dic sense por) l'ànima. Ens hem

oblidat de posar consciència sobre la nostra pròpia consciència, de treballar l'ànima, de despertar a ella. O no serà que aquest no mirar cap endins és una altra forma d'evitar enfrontar-nos al mirall? Que fins i tot la lluita per la justícia s'ha convertit en una més de les mil eines d'evasió en un món que no sap què fer amb el dolor?

Jung ja va advertir dels perills d'una societat que amputa la seva ànima. Parlava de la "malaltia de l'ànima" del món modern que ha perdut el contacte amb el mite, amb el símbol, amb allò que ens orienta interiorment. Quan expulsem l'ànima, la societat s'anestesia o s'inquieta, es violenta de formes subtils i anhela canvis que el progrés material no satisfà. Vivim, avui encara més, la crisi d'origen psíquic (psykhé = ànima) que ell denunciava, la crisi d'una societat que ha oblidat l'ànima que la sosté.

Ell parlava del procés necessari d'"individuació" com la tasca de convertir-se en persona completa, diferenciada i única; capaç de pensar i sentir sense mentalitat de ramat. No egocentrisme, sinó el desenvolupament del propi ésser. Deia que una societat que ha substituït la riquesa de la subjectivitat humana pel materialisme no esdevé més racional ni més lliure, sinó més buida, incapaç d'afrontar el dolor

i vulnerable a formes de manipulació col·lectiva.

Aquest materialisme -aquest científisme reductor de la consciència a matèria, i la vida, a simples processos biològics- ens fa oblidar la dimensió més profunda de l'existència, aquella que pot donar sentit a tota lluita personal i col·lectiva. I d'aquí neix una por constant: el buit interior esdevé insofrible, i ens aferrem a addiccions, al consum i a tot un seguit de distraccions per no sentir-lo. Aleshores, la desesperació pot arribar a convertir-se en destrucció. No és casual que el suïcidi sigui avui la principal causa de mort entre els joves a Catalunya. Què se'ns ofereix davant d'aquest buit existencial que ens porta a voler morir? És un cercle viciós: una societat mecanitzada i mercantilitzada, incapaç de silenci i misteri, externalitza el sentit —espera que la resposta vingui de fora— i acaba narcotitzada per suportar la pròpia vida. I tot allò que ens adorm ens treu de la força per transformar-nos i transformar el món.

James Hillman -desenvolupador del pensament junguà- deia que el drama modern no és només oblidar l'ànima, sinó reduir-la a experiència privada, qüestió que la psicologia clínica i la majoria de psicoteràpies actuals —centrades sovint en l'individu i no en el teixit social i simbòlic que l'envolta—

tampoc no acostuma a tenir en compte. Però l'ànima —i aquí rau la diferència entre parlar d'ànima i parlar de "treballar els nostres traumes", "fer desenvolupament personal" o "curar-nos de les nostres malalties mentals"— és el punt més íntim i, alhora, el més relacional. Allà on descobrim que no estem separats, sinó units al món des de la nostra singularitat. L'ànima és el lloc on allò que és més profund en nosaltres es reconeix com a part del Tot, allò que molts anomenen l'espurna del diví dins l'humà. En mirar endins, ens descobrim connectats, no separats. I en haver perdut aquesta mirada, afirma Hillman, perdem el vincle simbòlic amb la natura, les ciutats, les històries i els altres. L'ànima no és només interior: és la consciència que tot està interconnectat, que persones, arbres, llocs i fins i tot el dolor, participem d'un mateix teixit viu.

La societat és símptoma. El món extern reflecteix el nostre món intern. Institucions, mercats, tecnologia, cultura, no neixen del no-res: cristalitzen la nostra consciència col·lectiva. Si el nostre interior continua fragmentat i desconnectat, allò que construïm —per més revolucionari i benintencionat que sembli— reproduirà els mateixos errors. Perquè tot canvi real comença en la consciència. La transformació exigeix mirar-nos sense fugir. Però

mirar endins fa vertigen. És més fàcil buscar culpables fora que veure la foscor dins nostre. Sense aquesta lucidesa, la revolució fracassa i el suposat alliberament extern es converteix en nova dependència. L'esquerra, amb el seu pànic a parlar d'espiritualitat, ha oblidat aquesta dimensió que sosté la vida. Ens ha ensenyat a organitzar-nos i a lluitar, però gairebé mai a suportar l'existència. No tenim eines per entomar el dolor d'aquesta experiència. La realitat ens ofega perquè ningú no ens ha ensenyat ni com mirar-la sense destruir-nos, ni que el veritable fonament de qualsevol transformació és la consciència, ni que només una mirada arrelada en l'amor, i no en la por, pot sostenir la diferència sense violentar-la. Sense orientació interior, la lluita ens desgasta i el dolor que volíem transformar es torna desesperança i deserció. Necessitem un cultiu veritable de la soledat, de l'experiència i de la imaginació individual; una educació integral, emocional, existencial i espiritual. Ni la psicoteràpia

pri-
vada
ni la
reivin-
dicació
col·lec-
tiva són
suficients
si la cons-
ciència no
s'ha netejat
de la seva prò-
pia alienació.
Quan dele-
guem
e l

sentit a allò extern —el progrés, la tècnica, el consum i, fins i tot, l'activisme, el capitalisme guanya la seva batalla més important: la del nostre món interior.

L'espiritualitat —entesa com contacte directe amb la veritat interior— és la forma més radical de revolució capaç d'anar als fonaments i fer del món el reflex d'una ànima reconciliada. No ens falta informació: vivim envoltats de paraules, imatges i idees, connectats amb tot excepte amb nosaltres mateixos. Som testimonis constants de la violència del món, però ja no sentim res. I potser és natural: si sentíssim de debò tot el que veiem, no ho podríem suportar. Com deia Jung, "l'experiència, no els llibres, és allò que condueix a la comprensió." Però l'experiència només transforma si una estructura la s o s t é :

ciència que integri allò que travessa la ment. Sense ella, l'experiència ens fragmenta o no qualla. El que ens manca és una bastida espiritual que doni sentit a l'experiència de ser, una estructura simbòlica, ètica i afectiva per acollir la realitat sense dissociar-nos d'ella. Però, atenció! Hem d'anar amb cura. El ressorgiment contemporani de l'espiritualitat no pot convertir-se en una altra farsa, una nova religió o un nou mercat pel capitalisme. Com podem millorar el món si continuem atrapats en les formes; si neguem el vincle amb la dimensió social, o la fem servir per evadir-nos del dolor d'aquest món.

L'espiritualitat és pont, no illa. No substitueix el pensament crític, sinó que l'afina encara més. Hem de questionar-ho tot, el significat de tot el que ens ha estat ensenyat, tot allò que tants encara donen per fet: *Què és aquesta experiència que estem vivint? Què és la mort? A qui beneficia la nostra por? Qui sóc jo més enllà dels meus condicionants socials, culturals, familiars, i egoics? Què em mou realment? Quin és el nostre propòsit?*

L'autèntica espiritualitat —com sabien Corbin, Jung o d'altres místics molt abans— no disposa el sentit en forces externes, sinó que reconeix que la relació amb el diví és interior, imaginativa i viva. Cadascú hi accedeix a través del seu propi llenguatge simbòlic, i aquesta diversitat garanteix la seva universalitat: unitat no és uniformitat, sinó la consciència compartida que t o t a

mirada és filtre de la mateixa realitat. Les tradicions orientals ho van entendre de bon principi: Déu és dins teu, el cel i l'infern també. Tot és projecció de la consciència. A Occident, aquesta intuïció es va perdre sota el domini del racionalisme i el materialisme, però pensadors com Viktor Frankl, Jung, Erich Fromm, Scott Peck o Bell Hooks han anat recuperant-la des de llenguatges que podem reconèixer: què passa si entenem l'amor com a força revolucionària, la consciència com a fonament del món, i tractem la interioritat com a espai polític?

Tenim les energies disperses: alguns confien en la psicoteràpia individual, d'altres en la col·lectivització de les cures, d'altres en la lluita política i social... Però necessitem un espai on totes aquestes dimensions convergeixin. I, a més, el canvi s'inicia per un mateix. Intentar transformar el col·lectiu sense haver unificat la pròpia "col·lectivitat" interior no serveix. L'espiritualitat, entesa com a pràctica d'integració, és el primer pas. Si som instruments de canvi social, sense aquest pas, projectarem inevitablement la foscor que primer no hem reconegut dins nostre.

«Tot allò que es rebutja del jo, apareix al món com un esdeveniment.»
Carl Gustav Jung

Una revolució sense ànima esdevé maquinària; sense transformació interior, repeteix el vell ordre amb nous eslògans. El canvi comença en el cultiu del món intern: en la manera com ens tractem en solitud, en el silenci i amb qui tenim més a prop. Quan aconseguim trobar l'ombra i no destruir-la, quan puguem arribar a mirar-la amb acceptació; que és l'únic capaç de fer brotar canvi i de transformar-la. Ens cal una esquerra que entengui la realitat també en la seva dimensió simbòlica i anímica; que no fugi del misteri. Una esquerra que rescati l'espiritualitat de les mans del dogma i la retorni al seu lloc legítim: no per sobre del món, sinó dins d'ell. No es tracta d'eludir la política, sinó d'arrelar-la allà on el capitalisme no té poder: dins nostre. Aquesta és la sobirania real, la llibertat més profunda que ens queda. Perquè la revolució només pot néixer d'allò que és inviolable: la pròpia consciència.

Com deia Audre Lorde, "les eines de l'amo mai no destruiran la seva casa. Poden servir-nos per un temps, per jugar amb les seves regles, però mai no faran néixer un canvi real."

